

підприємництва, доцільною є видача щомісячного довідника, проведення семінарів, конференцій, виставок-ярмарків, залучення засобів масової інформації, створення “гарячої лінії”, застосування мережі Internet. Запровадження спеціальних програм навчання основам підприємницької діяльності у навчальних закладах, залучення до підприємницької діяльності незайнятих громадян, проведення стажування підприємців міста та області в інших областях, містах та закордоном вирішить питання з **підготовкою кадрів**. З метою захисту малого і середнього бізнесу підприємці об’єднуються в організації, діяльність яких спрямована переважно на інформаційну та кадрову підтримку. Проте вагомим недоліком подібних організацій є відсутність фінансової підтримки, що на сьогодні є вирішальним фактором для розвитку підприємництва.

Основними економічними результатами, які очікуються від реалізації заходів вищезазначеної програми розвитку малого підприємництва, є:

- збільшення кількості структур малого бізнесу на 1 тис. жителів області до 3 од.;
- збільшення чисельності зайнятих до 40 тис. чол.;
- створення 2,1 тис. нових робочих місць;
- збільшення вкладу малого підприємництва у валовий внутрішній продукт до 13 %;
- розширення бази оподаткування, забезпечивши додаткові надходження до бюджетів усіх рівнів від діяльності малого підприємництва в розмірі 18 % та ін.

Отже, за умови успішної реалізації Програми підвищиться значення і вплив малого підприємництва в економічному житті регіону, створяться сприятливі умови для значного росту кількості діючих МП, збільшиться частка продукції та послуг у ВВП, посиляться конкуренція на державному та місцевому ринках, знизиться соціальна напруга в області (створення нових робочих місць) і т.ін.

Хочеться сподіватися, що, незважаючи на негативні тенденції, які спостерігаються на сьогодні, з часом малий та середній бізнес в Тернопільщині займе належне місце у структурі економіки регіону.

УДК 330

Н.О. Бойко

Запорізький державний університет

СТАН МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ І ШЛЯХИ ЇХ РОЗВИТКУ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ

© Бойко Н.О., 2001

Розглянуто стан малих підприємств в Україні і проаналізовано розвиток підприємства в Запорізькій області. Визначено основні напрями розвитку малого підприємництва і подані рекомендації щодо вирішення проблем, які гальмують його розвиток.

Is select condition of small businesses in the Ukraine and is analyse development of enterprise. Determined guidelines of development of small enterprise and present recommendations for deciding the problems, which hold up its development.

Під час переходу до ринкової економіки важливу роль відіграє розвиток підприємства і такої його форми, як мале підприємство. Саме такі характерні риси малого

підприємства, як підприємливість, динамічність, цілеспрямована орієнтація на досягнення комерційного успіху, ініціативність, пошук нетрадиційних і творчих рішень, оперативність і комунікативність, а також готовність до ризику сприяють підвищенню рівня економічної активності, яка в свою чергу, впливає на перебудову економіки країни, створює сприятливе середовище для розвитку конкуренції та економії і раціональному використанню ресурсів, є стимулом до підвищення ефективності праці і т.ін.

Мале підприємництво найкраще застосовується на малих підприємствах, бо вони оперативно і найповніше задовольняють попит споживачів на продукцію та послуги, обслуговують певний сегмент ринку.

Суб'єктом малого підприємництва згідно з Указом Президента України "Про державну підтримку малого підприємництва" від 12.05.1998 р. № 456/98 вважаються зареєстровані у встановленому порядку фізичні особи, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи, а також юридичні особи – суб'єкти підприємництва будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, яких:

- середньооблікова чисельність працюючих за звітний період не перевищує 50 осіб;
- обсяг виторгу від реалізації продукції за рік не перевищує 1 млн. грн.

Підприємства належать до категорії МП за двома ознаками, від середньооблікової чисельності працюючих за видами діяльності: в промисловості і будівництві – до 200 чол.; в інших галузях виробничої сфери – 50 чол.; в науці і науковому обслуговуванні – 100 чол.; в галузях невиробничої сфери – 25 чол.; в роздрібній торгівлі – 15 чол.

Як бачимо, в більшості випадків ці два поняття близькі (за умови, що основною метою підприємства є отримання прибутку).

Статистичні дані по Україні за період з 1991 – 1998 рр. свідчать про тенденцію зниження середньорічної чисельності працюючих на 1 малому підприємстві з 25 до 7 чоловік (3,45), що дає можливість знехтувати деякими відмінностями і ототожнювати дані по МП з малим підприємством, як одною з її складових частин, тобто без врахування підприємств – фізичних осіб.

В 1998 році кількість діючих малих підприємств в Україні досягла 151372 одиниць, порівняно з 1991 роком – 47 084, збільшилась в 3,2 раза. Темпи росту кількості МП можна прослідкувати за допомогою табл. 1. Динаміка росту кількості малих підприємств в Україні в 1991 – 1998 рр.

Таблиця 1

Динаміка росту кількості малих підприємств в Україні в 1991 – 1998 роки

Показники	Роки							
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Кількість малих підприємств. одиниць	47084	67739	84780	85799	96019	96270	136238	151372
в % до 1991 року	100	144	180	182	204	204	289	321
в % до попереднього року	—*	144	125	101	112	100,3	142	111

* дані відсутні

Найбільші темпи росту кількості МП були в 1992 р., 1993 р. і 1997 р.

Це були роки поживлення ділової активності: в 1992 – 1993 рр. – встановлення правової бази регулювання механізму підприємництва, надання пільг і особливих стартових можливостей; 1997 рік – рік припинення спаду в багатьох галузях економіки, сприятливий інвестиційний кліматпорівняно стійкий курс національної валюти, низький рівень інфляції.

Оцінивши стан і тенденції росту кількості МП за минулі роки в Україні, проаналізуємо як розвиваються МП в Запорізькій області.

Оцінюючи економічний і ресурсний потенціал Запорізького регіону для перспективного розвитку малого підприємництва і його стан на 1.01.1999 року слід враховувати, що область традиційно вважається промислово-сільськогосподарською з розвиненою транспортною мережею і всіма видами зв'язку.

За шість років (з 1991 – 1997 рр.) змінили форму власності 2 397 об'єктів малої та великої приватизації [1,14]. Повністю завершено приватизацію підприємств, що обслуговують сільське господарство.

Сьогодні потреби суб'єктів підприємницької діяльності у виробничих площах задовольняються за рахунок оренди нежитлових приміщень та її приватизації. В районах області створені банки даних про наявність зайвого обладнання, яке при бажанні можуть придбати підприємці, а також дані про простоювальні виробничі потужності, що можливо використовувати для створення малих підприємств та виробництва товарів народного споживання. Реструктуризація та переорієнтація державного сектору економіки регіону не створює нових робочих місць достатньо швидко, щоб протидіяти створеними ними ж ускладненням, а вирішення цього питання потребує значних заходів щодо перепідготовки робочої сили. Ринкові перетворення посилюють тенденцію до зниження кількості працюючих на державних підприємствах при одночасному збільшенні зайнятих в приватних, колективних, акціонерних та інших недержавних структурах.

Для поліпшення економічної та соціальної ситуації в регіоні, на яку впливають внутрішня і зовнішня макроекономічна нестабільність, необхідна концентрація зусиль у напрямку всебічної підтримки малого підприємництва. Аналіз стану малого підприємництва в області свідчить, що не в повній мірі реалізуються його можливості у створенні нових робочих місць, насиченні ринку товарами та послугами, демонополізації та створення конкурентного середовища.

Становище малого бізнесу за період 1992 – 1998 рр. проходило динамічно, у достатньо мінливих умовах. За цей період в області зареєстровано 18 950 підприємств різної форми власності, 14 000 тільки по Запоріжжю, однак станом на 01.01.98 про зайняття підприємницькою діяльністю звітувало 6 028 суб'єктів підприємницької діяльності (юридичні особи), що становить 30.9 % від загальної кількості зареєстрованих підприємств, та 46 069 – фізичні особи [4].

Враховуючи це, можна сказати, що в Запорізькому регіоні, як і в Україні в цілому, досить жорсткі умови для розвитку малого підприємництва. Малі підприємства припиняють свою діяльність з різних обставин (податковий тягар, неможливість отримання пільгових кредитів від банківських установ та інше). Значна кількість малих підприємств у загальній кількості зареєстрованих так і не розпочали свою фінансово-господарську діяльність через відсутність достатньої суми стартового капіталу, власних виробничих потужностей, площ, устаткування.

За даними Запорізького обласного управління статистики в 1998 році було зафіксовано і обстежено 6068 малих підприємств, що становить 4 % від загальної кількості малих підприємств по Україні.

Зайнятість населення на МП по Україні в 1998 році становила 1 032,5 тис.чоловік, що становить 4,7 % * від зайнятого працюючого населення, а в Запорізькій області – відповідно 44,137 тис.чоловік , що становить 5 %.

* Розрахунок розроблений на основі даних про кількість зайнятого працюючого населення 22,1 млн. чол. [2].

Потрібно сказати, що, незважаючи на збільшення кількості МП, кількість працівників значно скоротилася в 1998 році. Дану тенденцію розкриває табл. 2.

Таблиця 2

Темпи зросту (спаду) кількості МП і працюючих робітників на них

Показник	Роки							
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Темпи росту кількості МП в % до попереднього року	–*	144	125	101	112	100,3	142	111
чисельність робітників, тис. чол.	1192,4	1248,0	1231,7	1104,3	1124,9	1178,1	1395,5	1032,5
в % до 1991 року	100	105	103	93	94	99	117	87
в % до попереднього року	–*	105	99	89	102	105	118	74

* дані відсутні

Найбільш типовим для підприємців Запорізького регіону проблемами є незначний обсяг власних коштів та обмежені можливості отримання позикових фінансових коштів. Дефіцит зворотних коштів не дає змоги навіть тим підприємствам, виробу та послуги яких є необхідними для нормального функціонування регіону.

Проблема збуту, яка виникає не тільки під впливом падіння платоспроможного попиту, а й через відсутність інформації про конкурентів, динаміку цін, ненасиченості попиту і т. ін., відсутність оптимальної системи взаєморахунків (через фінансову нестабільність та відсутність системи перевірки партнера у практиці торговельних угод переважає розрахунок по передплаті, дуже рідко використовуються товарний кредит, консигнація або інші форми, що заважає отриманню обороту). Низький рівень розвитку системи інформаційного забезпечення підприємців, відсутність досвіду та необхідних знань для ведення інвестиційної діяльності. Можливість розробки проекту у спеціалізованих фірмах обмежена через високу вартість її послуг.

МП створюються в різних галузях економіки. Статистичні дані показали, що найбільша питома вага діючих МП в 1998 році в Україні припадає на торгівлю та громадське харчування – 51 %, промисловість – 14 %, будівництво – 10 % [3]. Подібна ситуація в Запорізькому регіоні: торгівля та громадське харчування – 48 %, промисловість – 16,1 %, будівництво – 12,9 % [1/147].

Аналіз структури МП за формами власності за статистичними даними 1998 року про те, що найбільша частина малих підприємств є колективною формою власності (63 %). Питома вага підприємств з приватною формою власності – 33 % з державною – 3 %. Перевага підприємств з колективною формою власності зумовлена більш життєздатними умовами за рахунок об'єднання капіталу кількох засновників, спільного ведення бізнесу, приват-

Таблиця 3

Показники кількості МП за основними галузями економіки в Україні і в Запорізькій області за 1998 рік*

Галузі економіки	по Україні		по Запорізькій області	
	кількість підпр-в	чисельність	кількість обстеж-д підпр-в	чисельність

	одиниць	%	тис. чол.	%	одиниць	%	тис. чол.	%
Разом: зокрема	151372	100	1032,5	100	6068	100	44,1	100
– промисловість	22058	14	231,2	22	978	16,1	10,9	24,7
– сільське господарство	2683	2	33,0	3	157	2,6	1,8	4,1
– транспорт	2493	2	19,2	2	114	1,9	0,7	1,6
– зв'язок	506	0	10,3	1	24	0,4	0,2	0,4
– будівництво	15612	10	145,3	14	785	12,9	9,1	20,6
– торгівля та громадське харчування	76843	51	397,1	39	2911	48	15,2	34,5
– заготівля	884	1	4,8	0	24	0,4	0,1	0,2
– матеріально-технічне постачання і збут	1024	1	5,9	1	48	0,8	0,3	0,6
– наука і наукове обслуговування	4469	3	29,2	3	138	2,2	0,8	1,8
– побутове обслуговування	6988	5	39,3	4	287	4,7	1,6	3,6
– житлове господарство	724	0	15,1	1	21	0,3	0,2	0,4
– інші галузі	17088	11	102,1	10	581	9,6	3,1	7,1

* таблиця розроблена на основі статистичних даних [1, 3].

них умов обмеженої відповідальності. Порівняно з підприємствами інших форм власності в 1998 році малі підприємства з обмеженою відповідальністю становили 42 %. Чисельність зайнятих на малих підприємствах з колективною формою власності у 1998 р. – 70 % від працюючих на МП, на приватних підприємствах – 22 %.

Для вирішення проблем, які гальмують розвиток малого підприємництва, необхідно розробити нові та вдосконалити чинні закони і нормативні документи, що б були спрямовані на стимулювання малого бізнесу, усунення правових суперечностей і скасування положень, що затримують розвиток приватної ініціативи, які б визначали чіткі підходи до власності та форм її захисту; які б створювали сприятливий податковий, інвестиційний, інноваційний та ціновий режим для суб'єктів малого підприємництва.

Важливе значення має фінансово-кредитна підтримка малого підприємництва. Державну політику щодо його фінансового забезпечення слід проводити у напрямі створення розвинутої мережі фінансово-кредитних установ, страхових фірм, інвестиційних та страхових фондів; розвитку товариств взаємного кредитування та страхування; розробки і впровадження системи стимулювання комерційних банків, які надавали б пільгові кредити малим підприємствам. Одним із значущих напрямів розвитку малого підприємництва є регіональна підтримка зі сторони місцевих органів. З метою створення сприятливих правових та організаційно-економічних умов для сталого розвитку малого підприємництва і забезпечення його діяльності Запорізькою обласною держадміністрацією була затверджена “Цільова регіональна програма підтримки малого підприємництва на 1999 – 2000 роки” (далі просто Програма). Програма передбачає поєднання зусиль органів місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування, роботодавців, а також розгалуженої інфраструктури ринку праці, що містить неурядові некомерційні центри, фонди, страхові і банківські структури.

Реалізація цільової регіональної програми підтримки малого підприємництва дасть змогу вирішити цілий комплекс проблем, зокрема:

- забезпечення зайнятості населення;
- найбільш повне використання природних ресурсів багаточільового призначення (земельних, водних);
- переробка сільськогосподарської продукції;

- впровадження у виробництві нових розробок та технологій;
- задоволення попиту населення на певні групи товарів та послуг;
- **завантаження вільних виробничих площ і потужностей (зокрема ВПК);**
- введення в дію об'єктів незавершеного будівництва;
- поліпшення виробничої інфраструктури (будівельної бази, транспортного комплексу зв'язку);

- розвиток туризму.

Перевагу будуть віддавати суб'єктам підприємницької діяльності, які здійснюватимуть виробничу необхідність в межах регіону. Запорізька державна обласна адміністрація вважає, що основним пріоритетом даного періоду є будь-яка законна підприємницька діяльність, яка спрямована на утворення постійних робочих місць, а також діяльність про розвиток інфраструктури, включаючи розвиток інформаційно-консалтингових, учбових, фінансово-кредитних механізмів підтримки малого підприємництва. У ході виконання Програми передбачається завершити в основному роботу із створення системи підтримки малого підприємництва на регіональному рівні, відпрацювання механізму координації та взаємодії всіх виконавців цієї Програми.

Головним завданням Програми є сприяння вирішенню проблеми безробіття створенням умов для самозайнятості населення, залучення його до діяльності у сфері малого бізнесу. Для забезпечення потреб малого підприємництва трудовими ресурсами буде розвиватися система підготовки та перепідготовки кадрів, зокрема з використанням коштів міжнародної фінансової та технічної допомоги. Важливим завданням Програми є досягнення необхідного рівня координації діяльності органів державної виконавчої влади з питань розвитку малого підприємництва, забезпечення конструктивної взаємодії із спілками та об'єднаннями підприємств, а також зниження адміністративних бар'єрів на шляху розвитку малого підприємництва через удосконалення системи реєстрації суб'єктів підприємства, ліцензування підприємницької діяльності, звітності та обліку. Реалізація Програми в регіоні за умов економічної стабілізації передбачає:

- створення нових малих підприємств – 2065;
- створення нових робочих місць – 5520;
- збільшення надходжень до бюджету від роботи всіх видів підприємницької діяльності до 15 %;
- збільшення внеску малого підприємництва у виробництво товарів та надання послуг [4].

Програмою підтримки малого підприємництва на 1999 – 2000 рр передбачена взаємодія з регіональною короткостроковою програмою інноваційно-інвестиційної діяльності.

Виконання заходів щодо забезпечення розвитку малого підприємництва допоможе вирішенню соціально-політичних завдань регіону: формуванню більш широкого прошарку дрібних власників (середнього класу), який є основою соціально-економічних реформ, гарантом політичної стабільності та демократичного розвитку суспільства, що призведе до послаблення тенденції до соціальної диференціації населення.

1. *Запорізька область в цифрах: Статистичний довідник // Б.м.в. – серпень, 1999. – С. 648.* 2. *Квартальні передбачення. – К.: Міжнародний центр перспективних досліджень, 1999.* 3. *Онопрієнко М. Статистика малого підприємства у Республіці Білорусь в порівнянні з Україною // Статистика України. – № 4. – 1999. – С. 45 – 48.* 4. *Цільова регіональна програма підтримки малого підприємства: Постанова Запорізької держадміністрації від 02.09.98. № 523 // Ваш партнер. – 1999. – № 4. – С. 70 – 80.*

УДК 334.7

Н.П. Борецька

Донецький інститут ринку та соціальної політики

ДЕРЖАВНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

© Борецька Н.П., 2001

Відображено роль підприємництва в розвитку економіки і у вирішенні соціальних проблем суспільства. Наведено дані, що характеризують цю діяльність в різних країнах і в Україні, зокрема.